

Виховання студентів на національних ідеях Василя Сухомлинського

У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. наголошується: «Освіта – стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації, держави. Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості». Особлива увага в сучасному світі приділяється обдарованим членам суспільства, що є необхідною умовою виживання цивілізації і розв’язання найактуальніших проблем.

Високий рівень обдарованого потенціалу кожної країни є тим основним фактором, який суттєво впливає на її загальний та економічний розвиток. Нині актуальною проблемою є наявність дефіциту обдарованих працівників – фахівців високого рівня в різних галузях. Усе це значною мірою стимулює зацікавленість проблемами обдарованості, які поступово переростають у послідовну державну політику, спрямовану на пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, на адекватне стимулювання творчої праці серед фахівців, на захист таланту.

Сутність проблеми обдарованості вивчали А. Біне, Дж. Гілфорда, Ю. Гільбух, В. Зінченко, Г. Костюк, О. Ковальов, В. Моляко, В. Мясичев, Н. Лейтес, Дж. Рензуллі, А. Танненбаум, Б. Теплов; трикомпонентну теорію обдарованості розглядав Дж. Рензуллі. Досліджувались такі питання, як класифікація видів обдарованості, загальна обдарованість, інтелектуальна обдарованість, поняття «інтелект» (Г. Айзенк, Х. Гарднер, Дж. Гілфорд, Р. Кеттелл, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, Л. Терстоун та ін.); творча обдарованість, поняття «креативність» (Дж. Гілфорд, П. Торренс), форми вияву творчої обдарованості, модель творчої обдарованості (Д. Перкінс, В. Моляко), структура математичної обдарованості, основні стратегії технічної обдарованості, різновиди мистецької обдарованості: художня, літературна, музична (за В. Моляко).

Мета статті – проаналізувати можливості виховання студентів на національних ідеях Василя Сухомлинського.

Наукове вивчення проблеми обдарованих студентів у процесі навчання та виховання перебуває у центрі уваги вищої школи й у постановці завдань розвитку концепції вищої освіти в Україні. Система вищої національної освіти орієнтується на утворення й виховання особистостей, які збагачені «солідними знаннями й уміннями», здатні до творчого мислення й дії, виявляють свої можливості й здатності на благо української нації.

Василь Сухомлинський першим здійснив обґрунтування розуміння дитини в педагогічному процесі як суб'єкта і мети виховання, довів необхідність забезпечення для цього суб'єкт-суб'єктних, педагогічно доцільних, морально-естетичних взаємин педагогів і дітей, соціальну потребу формування їхньої національної культури. Отже, наукове підґрунтя нової парадигми виховання як об'єктивного явища сучасного суспільно-економічного розвитку було сформоване ним ще у надрах авторитарної педагогіки.

Розв'язуючи теоретичні й практичні проблеми виховання, видатний педагог приходив до, здавалося б, простого узагальнення: майстерність і мистецтво виховання полягають в умінні педагога відкрити буквально перед кожним вихованцем ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє «Я», черпати сили з джерела людської гідності, почувати себе не обділеним, а духовно багатим. Ці та інші філософсько-педагогічні роздуми В. Сухомлинського, як і сама його особистість, ще не повністю усвідомлені й сприйняті в суспільстві.

В. Сухомлинському випало на долю творити, відстоювати та оберігати українську педагогіку під загрозою повного розчинення національної культури в імперській культурі «старшого брата». Проте заради об'єктивності треба зазначити, що він ніколи не ставив під сумнів соціальний устрій, спрямовуючи свою діяльність до загальнолюдських гуманістичних ідеалів. В. Сухомлинський багато в чому випередив свій час. Нині, коли з'являються соціально невиправдані, хоч і наполегливі, науково необґрунтовані спроби замінити виховання то соціалізацією, то гуманітаризацією, то тлумачити його як самовиховання, коли окремими «вченими» ставиться під сумнів взагалі доцільність виховання як самостійного виду педагогічної діяльності, допомагають ідеї В. Сухомлинського. «Навчання – це лише одна з пелюсток тієї квітки, що називається вихованням у широкому розумінні цього поняття. У вихованні, – застерігає він, – немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох пелюсток, що створять красу квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різнобічних інтересів дітей поза уроком, і взаємовідносини вихованців у колективі» [1, с. 13]. Видатний педагог наголошує, що виховання – це насамперед постійне духовне спілкування вчителя й дитини. Виховання – це людинознавство.

Утвердитися сьогодні в педагогіці можна через самопізнання, повне сприйняття і самоусвідомлення педагогічних ідей, поглядів, досвіду В. Сухомлинського. Він – один із плеяди національних педагогів – у складних перехідних умовах, коли відбувається переоцінка всіх цінностей, коли

змінюється мета виховання, переосмислюються всі форми попередніх культурних надбань нації, залишається сам собою. Його педагогічну систему немає потреби тлумачити інакше чи по-новому її використовувати. Педагогічні праці, думки, ідеї, досвід В. Сухомлинського є сучасними й актуальними.

Переоцінка цінностей у педагогіці є нічим іншим, як відбором того змісту, тих методів і форм, які забезпечують на новому рівні культурного буття високі педагогічні результати. В. Сухомлинський випередив свій час, тому його інноваційна виховна система, створена в тоталітарному суспільстві, не могла бути в ньому повністю задіяною.

Гуманістично спрямована, людинотворча педагогічна спадщина В. Сухомлинського відповідає нашому часові, яка необхідна Українській державі в умовах демократичних суспільних перетворень.

Обдарованість студентської молоді, її здатність до творчого мислення, навчання та виховання розглядаються в нашому дослідженні не тільки як винятковість, а як майбутній потенціал нашої держави. У зв'язку з цим стають такі проблемні задачі дослідження: створення системи виявлення, виховання, навчання і розвитку обдарованих студентів у ВНЗ; розробка практичних заходів, спрямованих на розвиток потенціалу студента (зокрема, майбутнього соціального педагога); розвиток ринку освітніх послуг; поширення ідей освіти й освіченості, які важливі не тільки як фундамент для вирішення проблем виховання і навчання обдарованих студентів, а й як основа для побудови соціально-педагогічної системи, орієнтованої на розвиток людського потенціалу нашої країни.

З цією метою в Україні за участю Президії АН України, Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України та ряду інших міністерств і відомств створена комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей і молоді «Творча обдарованість». Завдання, яке ставить програма, – створення оптимальної соціально та економічно обґрунтованої мережі установ, закладів для обдарованих особистостей, підготовка навчальних планів, підручників, науково-методичної продукції, підготовка кадрів до роботи з обдарованими особистостями. Та, мабуть, ці заклади не зможуть охопити всіх обдарованих індивідів, тому сучасна школа була й буде тим закладом, який також може і повинен формувати обдароване, талановите покоління.

Здібний, обдарований чи талановитий? Часто ці слова вживаються як синоніми, проте вони такими не є. Тому багато дослідників вважають за

потрібне навантажити термін «талановитий» специфічним значенням: людина володіє високим рівнем здібностей до якої-небудь спеціальної діяльності (наукової, художньої, літературної, технічної, спортивної). Крім того, у цей термін укладають ще дві ознаки: творче начало й домінування природжених якостей. При спільному вживанні поняття «обдарований» і «талановитий» виступають як рід і вид. Кожна талановита особистість може бути названа обдарованою. Деяким обдарованим особистостям треба ще досягти рівня талановитості, і це, на жаль, не всім вдається.

Обдарованість – це високий рівень розвитку здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певних галузях діяльності. Розрізняють загальну й спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Висока загальна обдарованість, як завжди, має всебічний характер (наприклад, у Л. да Вінчі, М. Ломоносова, Т. Шевченка та ін.). Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, у яких вона найбільше розвивається (математична, технічна, музична, образотворча тощо).

Завдання вищої національної школи – активно розвивати інтереси студентів, прагнути того, щоб вони були не поверхневими, а серйозними, стійкими й дійовими. Погано, якщо в студента формуються неглибокі, нестійкі, мінливі інтереси. Є студенти, що швидко захоплюються певною справою і при перших труднощах так само швидко розчаровуються в ній [3, с. 27].

Основні шляхи розвитку обдарувань – це оптимально побудований навчальний процес, раціональна організація виховних форм роботи та ефективна взаємодія педагога та студента. Дуже важливо, щоб з перших днів перебування студента у вищій школі педагог зміг створити в академгрупі атмосферу інтелектуального пошуку, творчості, вчив бачити, відчувати проблеми й проблемні соціально-педагогічні ситуації, надавав їм можливість щодня відчувати радість від пізнання і творчої діяльності.

Основним видом діяльності у вищій школі залишається навчання. Поєднана з життям освіта молоді є основним шляхом реалізації її життєвих прагнень, джерелом подальших досягнень у її загальному інтелектуальному розвитку, становленні її світогляду, моральних та естетичних почуттів, а також зростання і збагачення обдарованості.

Багато ознак указують на те, що вступ у студентський вік – це вдячна пора і для систематичного прилучення до творчих ідей. Інтерес до творчості

виявляється в ці роки в різних напрямках. Студенти часто бувають авторами й виконавцями театралізованих сценок, зокрема й для студентського самоврядування.

У нашому дослідженні ми розглядаємо соціально-дидактичну обдарованість, тобто дидактичні здібності (знання, уміння), які формуються в науково-навчальній діяльності, соціальні здібності виявляються в характері сприйняття соціального завдання (в широкому розумінні слова). Сприймаючи його, студенти виділяють показники, істотні для певного типу розв'язання соціальної проблеми. Це дає їм змогу одразу побачити схему розв'язку. Тобто соціально-дидактичні здібності виявляються у формалізованому сприйнятті наукового матеріалу (об'єктів, відношень і дій), пов'язаному зі швидким «схоплюванням» у конкретному завданні, соціальному вираженні їхньої формальної структури, а також деяких особливостях мислення у процесі дидактичної діяльності. Це мислення характеризується швидким і широким узагальненням, тенденцією мислити «згорнутими» висновками, великою рухливістю мисленневих процесів, багатством аспектів у підході до розв'язання завдань, легким і вільним переходом з однієї розумової операції до іншої, прагненням до яскравості, простоти, раціональності, економності розв'язання. Нарешті, організаторські та комунікативні здібності виявляються в розвитку просторових, соціальних сферах. Соціально-дидактичні здібності виокремлюються в такі компоненти: спостережливість, здатність бачити недосконалість і недоліки, комбінаційна здібність (створювати нові комбінації), вміння порівнювати властивості дій, розуміння практичної доцільності застосування того чи іншого прийому чи вибору приладу.

В основу нашої моделі роботи з обдарованими студентами були покладені такі принципи: а) особистісно орієнтованого виховного впливу в процесі дидактично-творчої діяльності; б) принцип сприяння самореалізації обдарованих студентів у навчально-виховному процесі та опори на потенційні можливості обдарованого індивіда; в) диференційованого та індивідуального підходу; г) цілеспрямованості та системності виховного впливу в процесі дидактично-творчої діяльності; д) гуманізму та захисту прав обдарованої молоді людини; е) принцип расової, етнічної, культурної та класової толерантності; ж) принцип добровільної участі в програмі.

А. Капська стверджує, що гуманістичний ідеал – самоцінність особистості – визначає зміст і призначення цієї діяльності, а її цінності тією чи іншою мірою відображають визнання гармонії суспільних і особистих інтересів, пріоритету загальнолюдських цінностей (істина, здоров'я, мир, милосердя, добро, допомога іншій людині тощо). У зв'язку з цим основним

завданням соціально-педагогічної роботи є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і особистістю перед суспільством [2, с. 20–21]. Фахівець у галузі соціальної педагогіки покликаний інтегрувати, усунути роз'єднаність у діяльності всіх соціальних інститутів не взагалі, а на конкретно особистісному рівні. На основі медико-педагогічної й соціальної діагностики особистості, її мікросередовища він домагається того, щоб усі, хто причетний до цієї роботи, виходили б із загальних цілей і завдань, єдиного критеріального підходу, консолідували свої сили в наданні суспільної допомоги.

Отже, готувати майбутніх фахівців – соціальних педагогів треба поступово, оскільки висококваліфікованим педагогом може стати той, хто виявляє інтерес до навчання. Мало прочитати книги з педагогіки та психології. Практика дасть можливість судити про придатність до соціально-педагогічної роботи студента, майбутнього фахівця. Тому викладачі-предметники мають можливість перевірити соціально-дидактичну обдарованість студента, збагатити її.

Подальший розвиток нахилів до соціально-педагогічної діяльності може йти кількома шляхами: шефство старшокурсників над молодшими курсами, їхня участь у найрізноманітніших заходах, проведення виховних соціально-педагогічних заходів, акцій, проектування соціальних проектів, навчально-наукова діяльність. Нарешті, роль сучасного соціального педагога (на соціально-педагогічній практиці) дасть студенту певний педагогічний досвід і підтвердження його соціально-педагогічних інтересів застосовуючи свої обдаровані здібності.

Вважаємо, що подальшого дослідження потребує питання розробка технології виховання студентів на національних ідеях В. Сухомлинського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 649 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник / А. Й. Капська. – Видання третє. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Обдарована дитина. – 2002. – № 4. – С. 19–24.